

A physikalis gyógymódokról.

DR. FÁI MÁTVÁS MIKLÓS (Uj-Tátrafüred).

Tisztelt Közgyűlés!

A midőn jelen előadás megtartására vállalkozom, teszem azt azon kötelességérzetemből kifolyólag, mely engem, mint a szepes-megyei orvos- és gyógyszerész egyeslet egyik szerény tagját ezen egyesület iránt érzett tiszteletem kinyilvánítására kötelez.

Ezen tiszteletre méltó egyesület tudományos munkálkodásai révén az összes vidéki tudományos egyesületek között előkelő helyet vívott ki és a tudományok művelése iránt fogékony, a haladást éberül figyeli, miért is örömmel vettem a vezetőség szíves felszólítását ezen előadás megtartására, mely hivatva lesz az orvostudomány mai modern irányzatát ismertetni, megvilágítani és beható tudományos megbeszéléshez, megvitatáshoz hozzáférhetővé tenni. Ha a kitűzött czélt sikerülni fog elérnem, akkor szerény munkámmal teljesen meg leszek elégedve!

Most pedig, tisztelt közgyűlés, engedjék meg, hogy áttérhessek előadásom tulajdonképeni tárgyára, a physikalis gyógymódok ismertetésére.

* * *

A ki figyelemmel kíséri az orvostudomány haladását — a mi bizony a megjelenő szakmunkák óriási számánál és rengeteg sok folyóiratnál fogva roppant nehéz, quasi lehetetlen —, bizonyára észrevette és feltűnt neki, hogy újabban a chemiai agensek vulgo gyógyszerek rovasára mindinkább a természetben rejlő physikalis erők alkalmazása lép előtérbe. Eddig a physikalis erőket mint gyógyhatányokat a gyógyítás terén negligálták vagy alig alkalmazták, manapság ellenben a chemiai szerek mellett már ezek is előtérbe és alkalmazásba kerültek. Látjuk, hogy a modern orvos ma már nem csak a betegséget curálja, hanem magát a patientst. Látjuk, hogy a modern orvos ma már nem csak recepttel gyógyít s nem csak a betegség ellen ir irt, hanem teljes

gyógytervet készít, mely kiterjeszkedik a beteg egész életmódjára. Irányítja a beteg magatartását, helyes és czélszerű életre tanítja, szóval oktat és tanít, nevel és felvilágosít, mi által jöendő betegségek bekövetkezését megelőzi, szóval *praeventive* jár el, mely az egészség megóvását eredményezi.

Az orvostudomány halad. — Szűkebb munka köréből magasabb látókörbe helyezkedik. Feladatának magaslatához közeledik! — Az orvostudomány a gyógyításnál ma már a természetben rejlő összes erőket uralja. A kémiai, a physikai erőket, gyógyít fénynyel, levegővel, klímával, vízzel, gőzzel, elektromossággal, hideggel, meleggel. Számol a meteorológiai tényezőkkel. Alkalmazza az állat-, növény- és ásványország különböző egyedeit gyógyhatások gyanánt, sőt azoknak egyes alkatrészeit, vért, savót, mirigyét, vasat, fehérjét stb., de nem csak az exogén anyagokat, hanem felhasználja magának a beteg egyénnek saját endogén védelmi eszközeit, hogy ezek együttes működésével vessen véget a korokozó csiroknak és paralysálja a megtörtént fertőzést.

Gyógyít sűrített, ritkított levegővel, a táplálék czélszerű előírásával, a különböző diatával, a testmozgások szabatos körülírásával és adagolásával, sétával és pihenéssel, gymnastikával, massageval, suggestióval, kedélyre hatással (*psychotherapia*) a betegápolás körében napról-napra felmerülő újabb és czélszerűbb be rendezésekkel, kényelmes fekhelyekkel, tisztasággal, asepsissel stb., melyek a „*hygiene*“ név alatt foglaltatnak össze.

A patikai szerek mellett ma már az ordinálásnál a vízpárnák, légpárnák, a termophorcompressek, mesterséges koncentrált tápszerek, somatose, nutrose, plasmon, Puro, Eucasin, húskivonatok, hús-, tej- s növényi fehérje-készítmények számtalan formái, az aleuronat-mandulakenyér, saccharin, Graham-kenyér stb. stb., fango, iszap, forró léghuzanyok, fényfürdők, vörös fénysugarak mind alkalmaztatásba kerülnek. A betegeket külön intézetekbe, sanatoriumokba küldik. Mindenféle betegség ellen külön specialis intézetek állittatnak fel s ott mind ezen tényezők együttes hatásával a betegek gyógyulnak. Vannak üdülőhelyek reconvallescensek részére, elaggottaknak, szülőnőknek, idegbajosoknak, alkoholistáknak, diateticus gyógyintézetek anyagcsere zavarokban szenvedőknek, tüdőbajosoknak, szívbajosoknak stb. stb.

Ezek mind új dolgok, az orvosi tudomány körében felmerülő új vívmányok, a melyeket a humanismus apostolai, a gyakorló orvosok, kik az élet göröngyös útjain fáradhatatlan buzgalommal és kitartással éjjel és nappal, gyakran étlen szomjan saját

testi épségük feláldozásával folyton munkában beteg embertársaik egészségeért fáradozva, maguk előtt mindég az élet legkellemesebb episódjait, a betegséget, a szenvedést, a szerencsétlenséget, különböző katasztrophákat látják, — nem lévén rá physikai idejük, nem képesek folyton figyelemmel kísérni.

Már pedig az a tudomány, a mit egyetemi éveik alatt magukba szívtak, ma már a folytonosan haladó tudomány mellett nem elegendő, s épen azért szükségesnek és hízagpótlónak tartom, ha az annak idején tanultakat kissé felfrissitem s a modern, tudományos áramlattal kapcsolatba hozom. Hogy ezt megtehessem, czélszerűnek vélem egy rövid összefoglalásba venni a mult század orvostudományának fejlődését s annak kapcsán adni elő themát, hogy fejlődésének szükségszerűsége kellően kidomborodjék.

* * *

A mult század elején az orvostudomány a franczia forradalom által európaszerte előidézett rázkódtatások folytán gyenge lábon állott. Az addigi tudományos kutatások eredményei hitelüket veszítették. Az egyenlőség jelszava az autoritást megszüntette s az új szabad, előítélet mentes tudományos vizsgálatok és kutatások indultak meg. A természettudományok, physika, chemia, matematika, physiologia, anatomia, pathologia s sőtét tespedésből hihetetlen gyorsasággal tudományokká fejlődtek és ezek vezérlete mellett lassanként az orvosi gyógytudomány is lábkapott.

Ezen időkhöz az orvostudomány teljesen a naturphilosophia karjaiban volt fogva tartva. Mindent rendszerbe foglaltak. A therapiára nézve azonban ez kedvezőtlen hatással volt. Ezen időben a Brown-féle (Erregungstherapie) volt divatban és a Brouesais által inaugurált és tanítványa Bouillard által forgalomba hozott érvágás lett általánossá.

1833-ban Müller Johannes korszakalkotó physiologiája és Schönlein Joh. Lukács exact klinikai vizsgálatai új tudományos alapra fektették az egész orvostudományt s itt kezdődik tulajdonképen az észszerű orvoslás korszaka. Bécsben a híres leydeni professor Boerhave tanítványai van Sivieten és de Haen felállították az orvoslás szabályait, melyek sok esetben még ma is irányadók s a bécsi iskolát világhírűvé tették. A hallgatódzás (Laennec) és kopogtatás (Auenbrugger, Co-visart) feltalálásával, a rendszeres hőmérésekkel, a klinikai mikroskopiával és vegyi vizsgálatokkal mindinkább fejlődött a diagnostica s olyan elmék, mint Skoda és Rokitsanszky a bécsi

iskolát újra felvirágoztatták, melyet nemsokára megközelített a berlini iskola is Traube, Frerichs, Virchow, du Bois-Reymond munkálatai folytán.

A kórboncztan Rokitanszky és Virchow alatt fejlődésnek indult, mi jótékony hatást gyakorolt a klinikai munkálkodásra is. Kifejlődött az »organicismus« tana, mely rendszerbe foglalta a betegségeket a megbetegedett szervek szerint (agy-, szív-, csont-megbetegedések stb.), melyből aztán kifejlődött a localis diagnosis, a beteg szervek diagnosticája és ezzel a rendszeres orvosi physikalis vizsgálati eljárások. De a belgyógyászat terén történő haladás fellendítette a többi specialis szakokat is, Helmholtz szemtükre, Türk és Csermak gégetükre kifejlesztette az ophthalmológiát és laryngokopiát. Ezt követték a többi vizsgálati eljárások a mikroszkopiai, vegyi, elektromos vizsgálatok.

Az ekként felszaporodott tudomány továbbvitelére kifejlődött a specialis szakművelés és a specialisták tábora a 60-as évek óta. Ez időtájt a sebészet is megindult — eddig vallásos tekintetek és az egyházi tilalom korlátozta a véres beavatkozást. Hogy ma már hol tart, az mindnyájunk előtt ismeretes. Az utolsó 2 évtizedben a technica fejlődésével párhuzamosan a bacteriologia tartotta bevonulását, felfedezték a különféle bacillusokat s mikroorganismusokat, melyeknek betegségnevelő, fertőző természete lett exact vizsgálatokkal bebizonyítva. Jenner, Pasteur, Lister, Semmelweis, Pettenkofer, Koch, Behring, Roux, Marmorek, Haffkine, Ehrlich, Laveran stb. azok a kimagasló férfiak, kiknek alapvető munkái megteremtették ez irányt s új alapra fektették az egész orvostudományt, főleg az utolsó 2 évtizedben.

Legujabban 3—4 év óta a physikalis chemia, az az alap, a melyen az egyes biologicus és pathologicus folyamaton magyarázatát keresik, a melyre Van t'Hoff és Ostwald chemicusok tudományos buvárlatai alapján hazánkfia Korányi Sándor helyezkedett először és vezetett be a klinikai vizsgálatok és kutatások sorába és a mely irány most tartja fényes bevonulását.

A mint ezen hézagosan, vázlatosan ismertett fejlődésmenettől is látható, orvostudományunk még mindig csak tudomány, mely napról-napra halad, nagyobbodik és még mindig nincs teljes tetőpontján, még nem érte el a tökéletesség legfelsőbb fokát. Hiszen még vannak az emberi testben egyes szervek, a melyeknek célját még nem ismerjük teljesen, még vannak egyes élet-

folyamatok, a melyekbe még nem nyertünk bepillantást, a melyeket még az ismeretlenség homályos fátyola takar. A pajzsmirigy, mellékvese glandula pinealis stb. működését pl. a »secretio interna« név alatt még csak most kutatják. A finomabb agyműködések még szintén ismeretlenek előttünk.

Igen természetes tehát, ha a therapia sem érte el azt a fokot, melyet fontosságánál fogva megérdemel.

De hiszen ez nem is csoda, ha végigtekintjük annak fejlődését. Az a sok balhít és téves felfogás, mely az orvostudomány fejlődésénél köztudattá vált, téves tanokat, téves gyógyító eljárásokat és módokat egész sectákat létesítettek, a melyekből csak nehezen sikerült a kiút, a kibontakozás.

Az érvágás rémuralmán kívül sokáig virágzott a homeopathia (Hahnemann 1755—1843), mely helytelen alapon felépülve itt-ott még ma is előfordul. A Rademacher-féle tapasztalati gyógymód az 50-es években sok orvost hódított meg. Sokáig divott a »Mesmerismus«, az állati delejesség, a mysticismus iránt mindig fogékony közönség által felkapatva s akkor élték a csodadoktorok és javasasszonyok az aranyjuezi napokat. Főleg a főúri körök pártolták.

A mult század elején lendült fel a hydrotherapia is, melyet a genialis Priessnitz laikus létére szokatlan ügyességgel honosított meg a therapiában. A közönség rajongott érte és vakon bízott benne. Pedig már a régi rómaiak idejében az akkori orvosok használták, de ez időtájt teljesen megligálták az orvosok.

Mind ezen irányzatok nagyon megnehezítették a gondolkozó orvosok helyzetét s nagy ür tátongott az orvosi tudomány és orvosi praxis közt.

A fejlődő orvostudománynyal nem tudott lépést tartani a therapia. Egynéhány gyógyszer volt az összes gyógykincs, és úgy természetesnek tűnik fel, hogy a szigorú kritika, mely a tudományos gondolkodás folytán kifejlődött, megteremtette a therapiában a nihilismust. Ekkor mondta Dietl: »Es gibt keine wirklichen Therapeuten, es gibt nur glückliche Aerzte.« Natura sanat, medicus curat«. Mindenki csak a betegséget kereste — a beteget tekintetbe sem véve — csak a pontos diagnosisra törekedtek és specificus szerek után sóvárogtak.

Már-már tetőpontjára hágott a nihilismus, a midőn Lister felfedezésével az antisepsissel elért kitűnő gyógyeredményekkel a sebészet fellendítését megindította. Ez aztán új életet hozott az egész therapiába. Orvosegyletek alakultak, a therapeuticus

eljárásokat megvitatták s a legjobbjaink állottak e mozgalom élére. A gyógyszeripar fellendült, a vegyi gyárak altatószereket, láz-ellenes szereket producáltak s ezek még ma is napról-napra több és újabb készítményeket hoznak forgalomba, a melyek az orvosi gyakorlatban nagy szolgáltatásokat tesznek.

Azonban ma már úgy a publikum, mint az orvosok között csökkent a gyógyszerekbeni bizodalom s hovatovább szaporodik azoknak a száma, kik a gyógyszer nélküli kezelést követelik.

Annyi tény, hogy kizárólagosan gyógyszerrel ma már nem gyógyíthatunk. Ma a bizalom diaeteticus-physikalís gyógy módok felé irányul.

A közelmúltban a bakteriologia fejlődésével párhuzamosan megindult a serumtherapia, az antitoxin-therapia, a bakteriotherapia, mely ma még a fejlődés stádiumát éli s az eddig elért eredmények nyomán vérmes reményeket fűzünk hozzá. Nem csekélyebb várakozással vagyunk eltelve az opo-therapia vagy organo-therapia irányában sem. Az állati szervek, mirigyek szövethedvei, spernim, thyro-jodin, cerebrine, medulline, ovarine, és utóbbi mind jól beváltak. Brown-Ségnard kezdte s a secretio interna tanával párhuzamosan növekedett. Azonban ez utóbb említett therapeuticus beavatkozások még nem lettek teljesen általánossá, csak a difteriaellenes serum és lassú anyagcserénél, elhízásnál a thyro-jodin, a többi még a további kísérletezés stádiumát éli. Mindezen eljárások mutatják, hogy most a therapia csillaga ragyog az orvostudomány egén. Most abban a korszakban élünk, a midőn a kutatások, buvárlatok a gyógy-eredmények elérésére törekednek. Napról-napra újabb gyógy-kezelési eljárások merülnek fel.

Az exact anyagcsere-vizsgálatok hiven tükrözik vissza a szervezetben, véghemető életfolyamatokat s érzékeny bilanz alakjában tudomást szerzünk a legkisebb eltérésről is, melyet betegség vagy gyógyszer létesített. Ily módon jutottunk abba a helyzetbe, hogy ma reális, szigorú kritikával mondhatunk véleményyt egy-egy gyógyszer értéke felől. S ez a kritika — valljuk be őszintén — nem kedvez a legtöbb gyógyszernek. A causalis therapia nem sok hasznot lát egyiktől sem, pedig ezerszámra gyártják az új szereket. A symptomatikus therapia ellenben örömmel fogadja, mert haszonnal tudja értékesíteni.

De vajjon melyik orvos óhajtja ma a symptomatikus therapia-t!?

A dudva módra szaporodó gyógyszerek közül egyedül a

mesterséges tápszerek azok, a melyek objectiv kritikával is reális értékűnek bizonyultak. A concentrált tápszerek — legyen az hús fehérje, növényi fehérje vagy tej fehérje — az exact anyagcserevizsgálatoknál is beváltak. De ez már a táplálkozási gyógy mód körébe esik, mely már a physikalis-diaetikus gyógy módok közt foglal helyet. Ez az a gyógy mód, mely ma a theoriával foglalkozó s gondolkodó orvosok bizalmát bírja: ez az a gyógy mód, mely causaliter a legezélszerűbben adaptálható, melylyel legjobb eredményeket tudunk elérni, mely az intelligens közönség bizalmát is bírja.

A physikalis therapia nem mondható egészen újnak, mert hisz már a legrégibb időkben is használatban volt. A régi rómaiak és görögök gyógykezelésében már előfordult. Hippokrates idejében már használták a klimatikus kurákat, a bedörzsöléseket, kenőkurákat. A gymnasztika is fontos szerepet játszott a régiek testi nevelésénél. A vizgyógyászat is jó hírnek örvendett, a mióta ezen kezelési eljárással Augustus császár egészségét visszanyerte s e téren háziiorvosa Musa elévülhetetlen érdemeket szerzett. Azonban a középkori tespedési időszakban feledésbe kerültek s csak a 19-ik század elején lett egyes ága felkarolva, mint az elektrotherapia Magendie, Duchenne és Remak által s a vizgyógyászat, fürdőkurák, Priessnitz és követői által.

Nagy lendületet ezen gyógyeljárásoknak azonban csak Leyden berlini professor adott, ki 1897-ben szállott érdekében sikra. Ő első sorban a diätotherapiára hívta fel a figyelmet s könyvet is írt róla, majd iskolája oly szorgalommal és munkakedvvel fogott ezen gyógy módok tudományos műveléséhez és népszerűsítéséhez, hogy ma már igen terjedelmes irodalom áll belőle rendelkezésünkre és egész tudományos szakká lett kiépítve.

Az úgynevezett természetes gyógy módok, melyek tapasztalati alapon virultak fel Kneipp, Rickli, Lahmann útján; be lettek vezetve a klinikai gyógykezelésbe és tudományos alapon lettek fejlesztve, úgy hogy a legobjectivebb kritika előtt is megállja helyét. Több szakra oszlott, melyek mindegyikének megvannak a lelkes művelői. Sőt megjelent róla a folyó években egy igen kitűnő, többkötetes kézikönyv is Goldscheider és Jacob szerkesztésében, melynek az általános részt tárgyaló első két részből álló kötete következő szakokra oszlik: I. Klimatherapia. II. Havasi tartózkodás (Höhenlufttherapie). III. Pneumatherapia. IV. Inhalációs therapia. V. Balneo-therapia (fürdőgyógy mód). VI. Thalassotherapia (tengeri gyógy mód), VII. Hydro-

therapia (vizgyógymód). VIII. Thermotherapie (hőgyógyászat). IX. Massage. X. Gymnastika. XI. Mechanicus Orthopädia. XII. Elektrotherapia. XIII. Fénytherapia.

A részletes részben a II-ik kötettől kezdve az egyes betegségek physikalís gyógyításmódjára vannak tárgyalva, vagyis a kombinált physikalís gyógyeljárások.

E rövid előadás keretében nem akarok részletekbe bocsátkozni, elegendőnek tartom, ha csak rájok utalok. Minden szak előbb a physiologiával, majd a methodikával foglalkozik.

Azonban kiemelendőnek tartom pl. a gymnastika különböző fajtáinál a gyakorlati gyógyeljárást (Uebungstherapie), melyet Frenkel svájci orvos honosított meg tabes dorsalisnál, a midőn az ataxiás beteget bizonyos koordinált műveletekre gyakorlás útján betanítja. Ilyen műveletek pl. egyenes vonalon járás, fordulások, álló, ülő, fekvő helyzetben bizonyos rajzok szerint előírt és begyakorolt mozgások. Ez az úgynevezett compensáló gyakorlati gyógymód. Van még előkészítő és gátló gyakorlati gyógymód (Bahnende und hemmende Uebungstherapie). Előbbi abban áll, hogy paraplegiás vagy hemiplegiás esetekben — fenntartván a központi akaraterőt — az idegefajulást gyakorlatok művelése által megakadályozzuk s így gyorsabb gyógyulást létesíthetünk. Ilyen gyakorlatok az egészséges taggal végeztetnek s a másik igyekszik vele együttmozogni vagy utánzás által vagy elektromos procedurák útján a beteg testrészt részt vehet a gyakorlatokban.

A gátló gyakorlati gyógymód ennek az ellenkezője. Pl.: choreánál, Athetosisnál. Itt a motoricus idegpályák túlműködését kell erős akaraterővel, nagy figyelemmel esetleg homokfürdőben végzett mozgási gyakorlatok által leszorítani.

A fénygyógyászat köréből, mely Finsen a Nobeldíj nyertesének nevéhez fűződik, meg kell említenem, hogy a fénysugarak, a hősugarak és vegyi sugarak külön-külön alkalmaztatnak therapeutikus célokra. A spektrum színei közül hősugarak a vörös és in fra vörös: fénysugarak a sárga és zöld, és vegyi sugarak a legnagyobb töréssel bíró kék, violett és ultraviolett sugarak.

Eddig csak a napfürdők, légfürdők vagy levegőfürdők, elektromos fényfürdők, izzó és ivlámpákkal voltak használatban, a localis fénykezelést azonban Finsen volt szerencsés megoldani 1895-ben Kopenhágában. Ő ugyanis Buchner és Geisler tapasztalatai nyomán haladva — ismerve a nap bakteriumölő hatását —,

a nap- és villanyfény erejét tükrökkel és gyűjtőlencsékkel kezdte nagyobbítani, concentrálni és therapeutice kihasználni. A vörös és narancsvörös hősugarakat, melyek a testre elviselhetetlenekké váltak s melyeknek nincs is baktericid hatása — kizárta, úgy hogy csupán az ultraviolett sugarak (vegyisugarak) jöttek alkalmazásba elmés fénygyűjtő készülékkel. Így sikerült Finsennek több száz lupus-esetet teljesen kigyógyítani a vörös fénynyel, sőt himlőbetegeket és egyéb exanthemás betegeket is.

De tovább nem akarom becses türelmüket igénybe venni, hiszen teljesen úgy sem merithetem ki tárgyammat. Izletitőül mutattam be belőle néhány újabb gyógyeljárást s felhívtam reá a figyelmet, s ha valaki kedvet kapott tanulmányozásához, örömmel fogom látni.

Tisztelt közgyűlés! Ez a jövő zenéje! Ez fog most uralomra kerülni. Specificus szereket feltalálni minden betegség ellen jó volna, de ez csak utópia. Ma gyógytervvel dolgozunk, igénybe véve az összes segédtevézőket s így tudunk sikeres gyógyeredményeket elérni. Ezen alapulnak az összes sanatoriumi és intézeti kezelések. A physikalis therapia korunk legújabb magzata, mely hirtelen növéssel egyszerre lett nagygyá, gyorsan nőtt fel. Jó kezekben van, jól táplálkozik s így remélhető, hogy nem lesz csenevészszé s nem fog elsorvadni. Vederemo!
